

Politikai
röpiratok

5

Barátságos beszélgetés a község házánál a magyar népszámlálásról.

Jegyző. (A városról jöven, belép a szobába.) Adjon Isten jó napot atyámfiai! De régen nem láttam kigyelmeteket! Nos, hogy mint éltek világukat?

Biró. Mi csak éljük valahogy. Hanem hát jegyző ur? Mi seppet jót látott a vásáron? Mit hozott nekünk?

Jegyző. Hm! hoztam valamit. Ehol van a zsebemben ni. (Kihuz zsebéből egy könyvecskét.)

Biró. Annyit már látok belőle, hogy könyv, erről a nemzeti címer cifrájáról azt is látom, hogy törvénykönyv, hanem azért mégsem látom, hogy mi van benne, míg jegyző ur ide nem adja.

Jegyző. Most az egyszer pedig nem adom biró uram. Pedig kigyelmetek számára hoztam. Hanem mielőtt átadnám, szólni akarok egyetmást a bennevalókról.

Biró. Ühm! olyan féltős jószág? Tán bizony az van benne, hogy ezentúl minden biró maga vereti a falu pénzét?

Jegyző. Nem az van biz ebbe, hanem az, hogy minden pásztor számlálja meg a maga nyáját. Ez a könyvecske a népszámlálásról szól.

Okosdi szabómester. No hisz akkor tartsa is magának jegyző ur. Tán nem elég bajunk van ugy is?

Jegyző. Ez nem baj, majszter ur, ez igen hasznos intézkedés.

Okosdi. Hohó!

Jegyző. Igen hasznos. És ép azért vettem én ezt a könyvecskét, hogy belőle megmagyarázzam kigyelmeteknek, hogy mi az a népszámlálás. Akarják hallgatni?

Okosdi. Akár a fülem mellett.

Biró. De édes öcsém majszter, nem addig van az. Mi itt tudni akarjuk a mivoltját, akár jó, akár rossz. Én kérem is jegyző urat, hogy világosítson fel minket.

Jegyző. Ám legyen! Tehát az országgyűlés július 12-kén egy új törvényt hirdettetett ki, mely által a magyar szent korona egész területén új népszámlálás rendeltetik el. Nem hosszú az egész törvény, de annál fontosabb. Majd elolvasom kigyelmeteknek, és az-

után beszéljessük meg a dolgot, a mint az értelmes honpolgárokhoz illik.

Mindnyájan. Halljuk, halljuk!

Jegyző. (Olvassa a következő törvényt:)

Mi Első Ferencz József, Isten Kegyelmeiből Ausztriai Császár és Magyarország Apostoli Királya stb.

Kedvelt Magyarországunk és társországai hű főrendei és képviselői közös egyetértéssel a következő törvényczikket terjesztették szentesítés végett Felsőgünk elé :

1. §. *A magyar korona országainak területén általános népszámlálás rendeltetik el. Ezen népszámlálás az 1869. deczember 31-dikén létező népességi állapot szerint 1870. január 3-kán országszerte megindítandó, és teljes befejezéséig szakadatlanul folytatandó.*

2. §. *A népszámlálással egy időben a lakhelyek és hasznos háziállatok összeírása is eszközendő.*

3. §. *Mindenki köteles a népszámlálás alkalmából számba veendő adatokat saját maga, családtagjai, hozzátartozói és lakói után hiven bevallani. A ki magát a számlálás alól kivonja, vagy hamisat vall be, 20 forintig terjedhető bírság alá esik.*

Ha valakinek hanyagsága vagy roszakarata miatt a számlálást ismételni kellene, az az abból eredő költséget megtéríteni tartozik.

Mind ezen költség, mint a bírság közigazgatási úton szabatik meg és hajtatik be.

A közigazgatási úton hozott határozat vagy annak végrehajtása ellen az, ki magát ezek egyike vagy másika által jogaiban sértve lenni véli, jogsérelmének orvoslását a határozatot hozó, illetőleg végrehajtó közigazgatási közeg ellen, hat hónap alatt indítandó keresettel, az illetékes bíróság előtt, a törvény rendes útján, birtokon kívül követelheti.

4. §. *Minden község tartozik a saját népszámlálása körül hivatatosan működő egyének fuvarozásáról és szállásáról saját költségére gondoskodni.*

5. §. *A népszámlálás kivitelének módzatát, valamint a szükséges utasításokat a belügyi-, és a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterek-, Horvát- és Szlavonországokra nézve ezen országok kormányával egyetértőleg állapítják meg.*

6. §. *A népszámlálás foganatosítására egyelőre 150,000 forintnyi rendkívüli hitel nyittatik a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszternek.*

7. §. *Jelen törvény, kihirdetése után azonnal életbelép.*

Végrehajtásával Magyarországon a belügyi-, és a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi és a honvédelmi miniszterek bizatnak meg.

Mi e törvényczikket s mindazt, a mi abban foglaltatik, összesen és egyenként helyesnek, kedvesnek s elfogadottnak vallván, ezennel

királyi hatalmunknál fogva helybenhagyjuk, megerősítjük és szentesítjük, s mind Magunk megtartjuk, mind más hűveink által megtartatjuk.

Kelt Ischlben, ezer nyolczszáz hatvankilenczedik évi julius h kilenczedikén

P. H.

Ferencz József, s. k.
Gr. Andrássy Gyula, s. k.

Dudás gazda. Bizony jegyző uram, nem sokat értettem én abból a törvényből. A forspontot meg a fiskálist, azt észre vettem benne, de hogy voltaképen mi az a népszámlálás, azt bizony nem tudtam kiszilabizálni.

Tübben. Bizony mintha csak diákul volna irva.

Okosdi. Mondtam úgy-e kigyelmeteknek, hogy a közöstigyes idő óta az országházából a községházába nincs mi jót várni. Én csak annyit értek abból a híres törvényből, hogy 150,000 és még valami 20 forintokat kell ismét fizetnünk, és Isten tudja miféle kommissiók abrakkal meg alommal ellátnunk. Köszönöm ássan. Nekem elég a jóból, eleget hallottam. (El akar menni.)

Jegyző. Ne siessen úgy majsztram; hanem ha olyan szörnyű okos: hát állja meg a sarat, és vegyen részt beszélgetésünkben. Mert olyan komédiás szójárással nem bolondit ám itt el senkit.

Okosdi. No jó, maradok. Hadd lám, mit tud a jegyző úr? Mi hát az a népszámlálás? Scisne latine amice?

Jegyző. Csak lassan a testtel! Majd megmagyarázom mindjárt, mert odabenn a főbirói hivatalban oly szépen fejtették ki nékem az egész dolgot, hogy maguk fognak, atyámfiai, mindjárt azon csodálkozni, mikép nem értették eddigelé ezt az egyszerű históriát!

Mondja csak nekünk Muhora gazda: mit tesz kigyelmed, ha szép mennyiségű gabonáját learatni akarja?

Muhora gazda. Hogy mit teszek? Legelőször is aratókról gondoskodom.

Jegyző. Igen, de ha [kelléténel több vagy kevesebb áll a munkához?

Muhora. Már hogy állhatna? Hisz a munka kezdetén megszámlálom őket, és feljegyzem magamnak, hogy hányan vannak.

Jegyző. Tehát följegyzi őket. Jól van. De az arató-részt egyformán adja ki nekik?

Muhora. Dehogy adom. Hisz tudja a jegyző úr, hogy a meglett ember, vagy is az arató többet kap, mint az asszony vagy gyerek, a kiket nálunk „marokszedőknek“ hívunk.

Jegyző. Hát az eleséget egyforma portiókba küldi ki az aratóknak?

Muhora. Nem biz én; mert az embernek csak több dukál, mint a fehér népnek vagy gyereknek.

Jegyző. Mit kell e szerint kigyelmednek mint gondos házigazlának tudni?

Muhora. Várjunk csak. No tudom már. Először azt, hogy hányan vannak, és másodsor, hogy mifélék?

Jegyző. No jó. Már most mondja el kigyelmed bíró uram, hogy niképen jártunk el az inséges pénzek felosztásánál?

Bíró. Hát itt is *megszámoltuk* először a szükölködő népet, osztáyoztuk őket munkaképesek és munkaképtelenekre, és feljegyeztük: cinek hány gyermeke van!

Jegyző. Tehát itt is meg kellett mindenekelőtt *számolni* az illető népet. De mondja csak meg maga majsztram, hogy micsoda számláson alapulnak az életbiztosító-társulatok? Hiszen maga multkor életét kedves hitvestársa részére 500 forintig biztosította. Ha már most, (mitől az Isten óvjon meg,) majsztram holnap meghalna, hogy bírja az a társaság az 500 forintot özvegyének kifizetni, anélkül hogy megbukjék, mert maga csak 10 frtot fizetett még be. Tudja-e ennek a rátióját?

Okosdi. Tudom bizony. A biztosító társaság egy bizonyos kerületnek a népességét *megszámolja*, azután pedig több évi tapasztalatok után *feljegyezgeti* magának, hogy hányan és minő korban szoktak meghalni, és az így kijött számokra fekteti azután kalkulussát. És ha azért például az özvegyem egy pár nap mulva megkapná is az egész 500 frtot a társaságtól: a társaság mégsem félhet a károsulástól, mert tudva van előtte, hogy a többi biztosítók nagyobb része tovább maradván életben, az azok által fizetett összegekből jut is marad is.

Jegyző. No majsztram, ennél jobban a pap sem bizonyította volna be a népszámlálás szükségét. Mert ha a biztosító társaságok helytelenül találták volna a nép számát felvenni, akkor aztán bukik a biztosító társaság is, a biztosító közönség is.

Okosdi. (Fejét rázza, mint a kinek valami sehogy sem fér a fejébe; de nem tud felelni.)

Bíró. Egy szó mint száz: nem lehet biz azt tagadni, látom én, hogy nálunk olyan szükség van a pontos népszámlálásra, mint a falat kenyérre. Hanem egyet még sem értek egészen. Hogy csakugyan elkerülhetlen-e a népszámlálást ily költségesen hajtani végre? Nincsen-e más mód? Teszem az adópaléták. Hiszen minden gazdának van adókönyvecskéje; az alól senki sem bujhatik ki. Hátha mikor az adókiivetés végett a könyvecskéket beszedjük, összeírniánk belőle az adózók neveit, tőlök kikérdeznők a cselédeket, a szomszédokat stb. nem oda jutnánk-e vele?

Jegyző. Nem bizony. Annál tökéletlenebb mód sem igen van. Először is messze vagyunk bizony még attól, hogy mindenki adó alá legyen fogva. Sok embert kibujtat ez alól az előjárók hanyagsága, másokat saját lelkiismeretlenségök, mert nem bánják akármennyi terhet visel más, csak magok ne viseljenek.

De másodsor ha a népnek számát ki tudnók is az adókönnyvel segélyével spekulálni, nem tudnók azt, hogy ki kicsoda, micsoda, pedig szükség van erre is. Csak egy példát hozok fel. Mai napság mindenki katona. Ha, uram bocsá! a tatár megint közelednék az ország felé, hogy elpusztítson bennünket: hogy tudnók meg, hogy hány ember van az országban fegyverfogható? hány asszony, hány öreg, hány gyermek? Vagy teszem fel: a kormány az egész országot iskolákkal teljesen el akarná látni: honnan tudja meg, hogy egyik másik vidékre hány iskola, hány tanár kell? ha nem biztos benne, hogy mennyi az iskolaköteles gyermek. Sőt még azt is okvetlenül tudni kell, hogy hol mennyi az ur, a kereskedő, az iparos, a földmivelő stb., mert minden állásu embernek más igényei vannak s azokat tekintetbe kell vennie, a ki a népet igazán akarja boldogítani.

Mindezekkel az adókönnyvecske legkisebbet sem gondol. Az adóhivatalnokok csak egyszerűen beszedik az adót urtól, szegénytől, kereskedőtől, földmivelőtől, öregtől, fiatalától, özvegytől, csizmadiától, szabótól egyaránt, anélkül hogy feljegyeznék miféle az egyik vagy másik. Nálunk a fizetési főkönyvbe csak annyi van beírva: Péter fizet ennyit, Pál fizet annyit. És avval punctum. Hogy lehessen máskor most ezen adólajstromokból kitudni azt, hogy Péter vagy Pál mindekorú, vallású, nemzetiségű, hova illetékes, katonaköteles-e? stb. Miután továbbá ezen adókönnyvekből a vagyontalanok, távollevők, gyerekek, és még sok más személyek, ki vannak hagyva, azok a könyvecskék a népszámlálást legtávolabbról sem képesek kipótolni, valamint ők sem szorulnak az adókiivetés dolgában a népszámlálásra.

Okosdi. Már az igaz, hogy a népösszeírás nem veszi hasznát az adókönnyvecskéknek, hanem hiszen majd veszi az adókönnyvecske az összeírásnak. — Bizonyosan keveselik az adót Bécsben, s hogy többet szedhessenek, s hogy senki fia ki ne bujhasson alóla, azért fundálták ki a népösszeírást.

Jegyző. Erre ugyan egyszerűen azt mondhatnám, hogy mire való az országgyűlés? hisz azt magunk csináljuk, mert magunk választjuk bele a képviselőket. E képviselők vetik ki ránk a terheket, a képviselők segítnek rajtunk, ha a terhek igazságtalanok. — De Okosdi uramnak nem így felelek, hanem újra felolvasom neki a népszámlálási törvény második szakaszát, mely így szól:

„A népszámlálással egy időben a lakhelyek és hasznos háziállatok összeírása is eszközendő.“

Tehát mindössze a népet, a lakhelyeket, és a hasznos háziállatokat fogják összeírni!

Kérdem már most, hogy ha az új népszámlálást elrendelők az időre csak messziről is gondoltak volna: beérhették-e ezekkel? Mondja csak bíró uram, mire kellett volna nekik ez esetben föttekinettel lenniök?

Bíró. Természetesen arra, miből a főadót húzza a kormány, t. i. földbirtokra, a jövedelemre, és a pénztökékre.

Jegyző. És lássák, atyámfiai! Mindezekről az új népszámitásban egy árva szócska sincs; azért bizony nevetséges dolog azt az adószívetéssel összeköttetésbe hozni!

Okosdi. De hát akkor minek írják össze a lakhelyeket és háziállatokat?

Jegyző. Megmondom azt is. Épen a lakhelyek és marhatenyészés dolgában állunk hazánkban oly borzasztó rossz lábbon, hogy ezen bajokon a kormány minden áron segíteni akar.

Igen, atyámfiai, meg kell vallanunk, hogy talán a fekete embereket kivéve, alig laknak emberek nyomorúságosabb földél alatt, mint mi magyarok. És ez nemcsak a vidéken van úgy, hanem magában az ország fővárosában Pesten is, a hol újabb időben már 10 emberen túl vannak átlagosan egy házba összepréselve, és a hol a lakás nyomor már oly nagy, hogy ezek fázzák át a hosszú éjszakát hajlék nélkül! — Ily kínos helyzetben egy budapesti munkásgyűlészet, a mint kigyelmetek azt talán olvasták, nem régiben ünnepestes küldöttség által megkérte a magyar miniszterelnök úr ő nagynéltóságát arra, hogy a kormány legyen segítségükre ezen nagy lakásnyomorban. De miképen segítsen a kormány a bajon, ha azt gyökeresen nem ismeri?

Épen ez okból fognak az új népszámlálásnál a lakóházak is összeírni, hogy tudja a kormány, mennyi az egész nép, és mennyi azon lakház, a mely ezen lakosságnak becsületes hajlékot adni képes? mennyi van már, és mennyi volna még szükséges?

Hasonló szomorú állapotban van az országban a marhatenyészés is; a mely bajon a kormány, egyletek felállítása, kiállítások rendezése, jutalmak kitűzése, pénzsegélyezések, és még több hasznos intézetek által szintén segíteni akar.

A lovagnál pedig azért fog a különbség tétetni „nehéz“ és „könnyű fajtájú“ között, hogy háborúveszély idejére a kormány a katonalovakat hamar összevásárolhassa. Már pedig ez ellen, úgy hiszem, senkinek sem lesz kifogása, mert tudjuk, hogy a remondázó kommissio nem néz egy pár forintra.

Dudás. Bizony nem bánám, ha holnap vinnék a katona alá való lovakat, úgy sincs árunk a boldogtalan páráknak.

Jegyző. Ha ezek szerint meggondoljuk, hogy a háziállatoktól úgy sem fizetünk külön adót, és hogy lakházainkat úgy sem dug-

hatjuk el a finczok szeme elöl: akkor bizony átláthatjuk, hogy csak tudatlanság vagy roszakarat mondhatja azt, hogy a népszámlálás az adófelemelés végett rendeltetett el.

Harangozó (megszólal a kuczkóból). Sokat beszéltek kigyelme-tek ide meg amoda; és pediglen mind hasztalan. Majd mondok én egyet, a miből átlátjuk, hogy jobb lett volna idáig a jövő vasárnapi búcsúról tanakodnunk.

Flórián. (Nevetve) Halljuk! Ez lesz ám az okos szó!

Harangozó. Hát én csak azt mondom: hogy minek az a hires népszámlálás, mikor a főtisztelendő plébános úr pontosan följegyzí, hogy kik házasodtak meg, kik születtek, és kik haltak el egy évben? Ott van az egyház matrikulája, abból meg lehet tudni, hogy hányan vagyunk; csak azt kell leirni, és készen van a népszámlálás. Ezt én mondom!

Okosdi. Mintha csak saját számmal beszélt volna lelkem haran- gozó. Erre tessék megfelelni jegyző uramnak!

Jegyző. Meg lesz. Mindjárt meglátjuk, hogy képes-e a matrikula a népszámlálást kipótolni? Kigyelmed harangozó tette fel a kérdést, tehát számítsa ki nekünk a matrikulában följegyzett újon-születtek és megholtak számából, helységünknek mostani lakosságát!

Kezdjük a múlt évnél, kigyelmed mint harangozó talán fogja tudni, hogy hány gyermek született nálunk tavaly?

Harangozó. Igen is tudom, nem is volt nehéz megtartani a számot; mert épen 100 új magzattal áldotta meg a teremtő a helységet.

Jegyző. Hát a harangok szava hányat kísért ki közülünk az örök nyugalom helyére?

Harangozó. Úgy tudom, hogy 75 temetés volt.

Jegyző. Tehát született a múlt évben 100, meghalt pedig 75 marad 25.

Jegyezze csak biró uram krétával ezt a 25-öt az asztalra.

Hát harmadéve, hogy állt a dolog?

Harangozó. Már azt olyan pontosan nem tudom, de annyit tudok, hogy ezen számok éveken keresztül, csodálatos módon, majdnem mindig egyformák maradnak.

Jegyző. Bizony ebben is látszik az isteni gondviselésnek örökké szabályos működése, és épen azért igen üdvös és hasznos az, ha odátörekedünk, hogy ezen változatlan isteni törvényeket megismerjük, melyek a születések és halálozások rendje felett uralkodnak. — Ne de térjünk vissza a matrikulákhoz, a melyekről kigyelmed haran- gozó azt mondotta, hogy a népszámlálást fölöslegessé teszik.

Tehát tavaly volt a fölösleg a születtek és megholtak közt, a élők javára nálunk 25. — Vegyünk ehhez például még 3 elmúlt évet

és mindenik évben 25 élot mint új járulékot. Akkor lesz 4-szer 25 vagy is épen 100 lélek.

Irja fel biró uram ezt a százast is az asztalra.

Mit csinál már most harangozó komám evvel a száz emberrel? Hát csak százan vagyunk-e a helységben?

Harangozó. Hogy volnánk. Hiszen ház is kétszer annyi van. Várjon csak jegyző uram, hadd gondolkozzam egy kicsit. — — Megvan! Nem mondtam ám én, hogy csak 4 évet kell a matrikulából kiszakítani, hanem az *egészet* kell venni!

Okosdi. Úgy bizony, az egészet tessék venni!

Jegyző. Avval is szolgálók. Épen napokban beszélt a szomszéd plébános úr tisztelendő urunkkal a matrikuláról, és ez alkalommal szóba jött, hogy községünkben épen 200 esztendő óta vezetetik a matrikula.

Fogja tehát ismét biró uram, a krétát és számitsa ki nekünk, hogy mennyit tesz 200-szor 25; mert mondtuk, hogy nálunk rendszeren 25-tel több ember születik, mint elhal egy év alatt.

Biró. 200-szor 25 téssen épen 5000-et. Annyi lélek pedig harangozó öcsém még a szomszéd mezővárosban sem mindenikben van ám! A matrikula tehát sehogy sem akarja mostani népességünket kimutatni!

Harangozó. No már most magam sem tudom, hogy mikép áll a dolog? De talán csak nem akarják kigyelmetek a főtisztelendő úr matrikulájára a hibát reáfogni?

Jegyző. Dehogy akarjuk. A matrikula vezetésének egészen *más* módja van mint a népszámlálásnak, és épen azért abból valamely helységnek valóságos lélekszámát megtudni nem lehet.

Mondottam már, hogy a matrikulát nálunk 200 év előtt kezdték vezetni. Templomunk ajtaja fölött pedig fel van írva, hogy „*renovatum a. D. 1725*“ (azaz: kijavított 1725-ik évben). Ha már most csak ezen templom javítás idejétől számítunk, könnyen belátjuk, hogy már ezen idő óta ekklézsiánk 144 évig állott fenn, anélkül hogy valami matrikula vezetett volna.

Nézzük már most, hogy 200 év előtt, azaz: 1669-ben mikép kezdette meg az akkori plébános úr a matrikula vezetését? Elővett az év első napján egy szépen bekötött, üres és tiszta könyvet, és abba elkezdé jegyezgetni „*Mai nap született Pál*“ stb. Másnap ismét írt a mai nap született Péter, eltemettetett István“ stb. és így ment az azután tovább.

A matrikulák vezetésének kezdetén tehát, — röviden mondva — a tisztelendő urak *koránsem* számították össze az akkoron már *neglélvő* népességet, hanem csak azon *változásokat* jegyezték fel, melyeket a hivek sorai között a *születések és halálozások* okoztak.

Ezt még úgy is képzelhetik maguknak, atyámfiai, mintha a néptelenség gróf úr a tavasz kezdetén ide lerándulna uradalmába, és

a számtartótól azt kérdezné: „mennyi készpénzünk van összesen?”

A számtartó meg erre így kezdene számítani:

Januárban: bevétel 600 frt, kiadás 300 frt, marad	300 frt
Februárban: bevétel 500 frt, kiadás 250 frt, marad	250 frt
Márciusban: bevétel 550 frt, kiadás 300 frt, marad	250 frt

Összes bevétel 1650 frt, kiadás 850 frt, m. tiszta készp. 800 frt

Ezen holtaponkénti bevétel és kiadásnak feljegyzése hasonlít a matrikula kimutatásaihoz, a mely előbbiből ép oly kevéssé lehet az egész pénzkészletet megtudni, mint a matrikulából az összes lakosságot. És azért joggal kérdezné a méltóságos úr: „Hogyan lehet az, ha csak ennyi volna a készpénz?” Mire a számtartó azt felelné: „Ez csak a *bevétel és kiadás közötti különbség* (a melyet mi itt a születeésekkel és halálozásokkal hasonlítunk össze) az *eredeti tőke készpénzben*, a melyet a gazdálkodás elején átvettem, *külön van feljegyezve!* És hogy a méltóságos úr annak hiánytalanságáról meggyőződjék: olvassuk össze természetben a pénzt.” Erre azután hozzálatná az urak, felnyitják a vasládát, és a pénzt: arany, ezüst, rézpénz nagy és kis bankó szerint osztályozva, összeolvassák.

Igy fogja, atyámfiai, most a magyar kormány, az ország legdrágább tőkét, t. i. az összes lakosságot, kor, nem, vallás, nemzeti ség, családi állapot, hivatás, születéshely stb. szerint összeolvastatni és a dolog szerencsés bevégeztével a lelkész uraknak azt mondani „Már most tudjuk a valósággal meglévő népnek lélekszámát, folytassák már most ismét azon változások feljegyzéseit a matrikulákban, melyeket a születeések és halálozások ezen pontosan feljegyzett népnek számában okoznak.”

Ugy hiszem, hogy kigyelmetek már most megértették, hogy mire való az országos népszámlálás, és mire a matrikuláknak vezetése?

Dudás. Igen is, megértettük uram. És én már most részemről nem is sajnálom azt a költséget, mely a népszámlálásra a törvényben ki van vetve, bár az bizony egy kicsit nagyocskának látszik.

Jegyző. Pedig tulajdonképen nem nagy az a költség, Dudás gazda. Mindjárt kiszámítjuk, hogy a törvényben kimondott 150,000 frtnyi országos költségből, mennyi esik egy-egy emberre az egész országban?

Mondja csak nekünk, Okosdi majsztram, mit gondol, hogy csak úgy körülbelül, hány ember lakhatik a szt. István korona egész területén?

Okosdi. A mint hallottam, lesz vagy 20 millió.

Jegyző. No épen annyi nem lesz. Pontosán azt jelenleg ugyan még senki sem tudja, mert hiszen épen azért akarják most jól meg számítani a népet. De a legtöbb hozzáértő ember azt mondja, hogy lesz mintegy 15 millió a széles magyar hazában. Csináljunk már most a 150,000 forint költségből krajczárokat, (mi igen könnyű

mert 100 krajczár lévén egy forintba, az összeghez csak két 00 (nullát) kell akasztanunk). Így látjuk, hogy a költség 15 millió krajczár: miután pedig körülbelül ennyi lakosa van az országnak; mondja csak nekünk Flórián gazda, hogy mennyi jön egy lakosra?

Flórián. Ez ugyan nem nagy mesterség. Ha 15 millió lakos van, és a költség 15 millió krajczár: akkor jut egy-egy lakosra egy krajczár!

Többen. No már ezt csak elbirjuk. Azért a csekélységért kár volt Okosdi uramnak henczegni.

Jegyző. Igaz ugyan, hogy a felolvasott törvény 4-dik cikke értelmében, saját népszámlálásunk érdekében még egy kis fuvarról és szállásról is kell majd gondoskodnunk; de ez az új népszámlálás tervezete szerint oly csekély költséggel fog járni, hogy bizony becsületbéli kötelességünknek fogjuk tartani annak viselését, már az okból is, hogy a külföld rólunk el ne mondhassa: „szégyen az embernek saját hazájában idegennek lenni.“ azaz: annak viszonyait nem ismerni.

Hanem legyen elég mára. Holnap, ha kigyelmeteknek is úgy tetszik, folytathatjuk a beszélgetést.

Második nap.

Jegyző. A tegnap felolvasott népszámlálási törvényből kivetheték kigyelmetek, hogy a tervezett új magyar népszámlálás, és a német időben keresztül vitt conscriptio közt, már abban is igen nagy a különbség, hogy akkorában minket zsandárok és katonatisztek által, csak úgy irattak össze, mint a birkákat, anélkül hogy szavunk lett volna hozzá: holott most az egész ügy szigorúan alkotmányos úton megy végbe; a mennyiben ezen törvény, annak rendje-módja szerint, először az országgyűlés által megállapítottatott, azután a felséges király által szentesítettett, és végre az országgyűlés mindkét házában ünnepélyesen ki is hirdettetett.— Ez tehát, atyámfiai, már most oly *erős országos* törvény, melynek megszegése valódi bűn a hazafiság ellen!

És elismerték a nemzet összes képviselői, a tisztelt honatyák mindnyájan a népszámlálás nagy fontosságát és sürgős voltát; a miért is a népszámlálási törvény ellen az országgyűlésben egyetlenegy hang sem kelt ki. Elfogadták azt egyhangúlag mind a „jobb“, mind a „bal“, mind a „szélsőbal“ pártbeli követek, mert ez esetben tökéletesen egyetértettek abban: hogy a népszámlálás a kedves hazá elvirágozásának érdekében történik!

Nézzük már most, kedves atyámfiai, minő módon fog ezen népszámlálás országszerte keresztülvitetni?

Legelőször is tartsák meg kigyelmetek e részben azon fő elvet, hogy a kormány belátván azt, mikép a népszámlálást csak magának a népnek kész hazafias közreműködése mellett viheti keresztül sikeresen: a haza értelmes népében megbizik, és a népszámlálás végrehajtását legnagyobb részt *magukra a községekre* bizza, csak ott gondoskodván a szükséges munka-erő pótlásáról, a hol a község a számlálást keresztül vinni *egyáltalán képtelen* volna. Képtelen erre pedig csak oly község lehet, a hol nincs elég értelmes ember, a ki ezen munkálatot felfogni és elvégezni tudja, vagy a hol még olyanok sem találkoznának, a kik becsületesen írni, meg olvasni tudnak.

Valóban becsületbeli dolog tehát, atyámfiai, arra törekednünk, hogy saját községünk népszámlálását önmagunk vigyük keresztül. Nehogy az egész ország színe előtt nevünk mellé írják a „képtelenség“ szegénységi bizonyítványát, a melyért egykoron még gyermekeinket is kicsúfolhatnák.

Okosdi. Ez mind igen szép; és magam is kezdek a dologgal kibékülni. De mit szólnak majd a vármegyék az egészhez?

Jegyző. E részben is megnyugtathatom majsztramat azzal, hogy már a legtöbb helyhatóság, élén a nagy Biharvármegye, melynél már csak nem kell sem magyarabb, sem baloldalibb, a népszámlálási ügyet melegen felkarolta, készörömost magáévá tette, és elhatározta, hogy a kormányt e működésében egész erejéből támogatni fogja.

Miután tehát, a mint már mondtam, a kormány a számlálást magára a népre akarja bizni: kimondotta utasításában, hogy:

„Minden megye, kerület, szék, vidék és szab. kir. város, a népszámlálási törvény kihirdetésétől számítandó legfeljebb két hét alatt közgyűlést tart, és külön népszámlálási bizottságot alkot. Tagjai a törvényhatósági bizottságok körén kívül is *választhatók.*“

A mint tehát látják kigyelmetek, még a népszámlálás felett örökös főhatóság is *szabad választás* útján állittatik össze. Mely szabadelvű intézkedés elől minden gyanusitgatásnak bizony szégyennel el kell bújni!

„Ezen népszámláló bizottság a megyét, kerületet, széket, vidéket vagy szab. kir. várost, megalakulása után azonnal *számláló csoportokra* osztja, olyformán, hogy minden számláló csoportba 500—1000 lélek essék.“

A mi községünk e szerint alkalmasint 3 ily számláló csoportra fog felosztatni.

Ezen csoportok részére azután a népszámlálási bizottság úgynevezett „számláló ügynököket“ fog kinevezni, természetesen a helybeli vagy vidéki értelmesebb és megbízható lakosok közül, és mindenestre a mi meghallgatásunk és ajánlatunk mellett.

Az ekként kinevezett számláló ügynök, annak idejében el fog

láttatni nyomtatott felvételi ivekkel, melyeknek lelkiismeretes betöltéséről saját számláló csoportja területén gondoskodnia kell.

Miután pedig községünkben három ily számláló ügynök csak kikerül, nekünk fuvart és szállást legfeljebb azon bizalmi férfiak számára kell majd állítanunk, a kik a lajstromokat felülvizsgálni és összegyűjteni hozzánk eljönnek.

Dudás. De hiszen, ha csak a község lakosságát kell összeszámlálni, megteheti ezt egy ember, házról házra járván, egy két nap alatt is.

Jegyző. Mondtam már Dudás gazda, hogy itt a pusztá szám maga koránsem elegendő, mert a kormánynak azt is kell tudnia, hogy minő a népesség. — Ha mi egyedül a számot írónok meg Pest-Budára, az épen annyi volna, mintha én kigyelmedtől azt kérdezném: „Mennyi pénz van magánál?” és kigyelmed erre azt felelné, hogy: „20 darab“. A mely feleletből én aztán nem tudhatnám, hogy húszas, krajczár vagy vegyes értékű-e azon 20 darab. — Így vannak, édes Dudás gazda, az emberek közt is, hogy úgy mondjam, húszast és krajczárokat érő személyek, és vannak olyanok is, a kikre a kormánynak még reá kell fizetni. A ragyogó ezüst huszasok az állami háztartásban a teljes tetterejökben lévő férfiak és nők, a kik munkájok gyümölcseivel gazdagítják a hazát; továbbá derék ifjaink, kik veszély idején az országot ellenség ellen megvédik, béke idején pedig dolgoznak, és tüzről pattant leányzóinkkal egybekelvén, a nemzetet új honpolgárokkal szaporítják. Krajczároknak tűnnek fel az öregebbek, kik már alig tudják saját élelmüket megkeresni. — A serdületlen gyermekek, és tehetetlen aggastyánok, valamint a szerencsétlen szegény betegek vagy épen bénák, végre azok, a kiknek nevelése, fentartása és ápolása tekintetéből, a kormánynak tetemesen költeni kell.

Ez oknál fogva a lakosság *minőségére* nézve a kormány hozzánk 14 kérdést fog intézni.

Hogy pedig annak idején magunkat tájékozhasssuk, mindjárt valamivel közelebből megvizsgáljuk ezen kérdéseket.

Ha e részben tisztában vagyunk, kötelességünknek meg is feleltünk, mert a mint már mondtam, az egyes fölvételi ivék összegyűjtése, átvizsgálása, osztályozása, valamint a községi, megyei és országos áttekintések elkészítése már nem az egyes polgárok dolga, miután ezekről már a népszámlálási bizottságok és a kormány maga fog gondoskodni.

Hogy pedig kigyelmelek ezen fölvételi ivekkel megismerkedjenek: ime hoztam ki magammal a városról egy példányt, a melyet most közelebből megtekinteni akarunk.

Az O-val jelzett rovatba először is az egy házban lévő *külön lakások*- vagyis *háztartások*, *külön* folyó számot kapnak, álljon bár

ez a háztartás egy vagy húsz személyből, mert a számlálás első alapjául az *elkülönített háztartások* vétetnek.

Az 1. alatti rovatban minden személy, ki a háznál lakik, ismét külön folyó számot kap, legyen akár meglett ember, akár gyermek. Ezen folyó szám 1-től kezdve addig folytattatik, míg a népszámlálás alapját kitevő egyes háztartásnak minden tagja be van jegyezve (ide értetnek a család, rokonok, szolgák stb.) Ha ez megtörtént, akkor mint látni fogjuk, egy vonás húzatik az összeirt háztartás alá; és a *következő lakás* személyeit ismét az 1. folyó számmal kezdjük jelezni, mit addig folytatunk, míg a házban lévő összes lakszámok, tagjaikkal együtt összeírva nincsenek.

Miután pedig az egyes háztartásokat *elkülönítő vonal alá* odaírjuk a háztartást kitevő személyek *összeadott* számát, igen természetes hogy, ha a vonalok alatti summákat a fölvételi iv végén ismét *összeadjuk*, megkapjuk az egész ház lakosságának számát.

A 2-vel jelzett rovat nem elégszik meg azzal, hogy mindenki, hasonlólag a rabokhoz, csak egy számot kapjon — hanem oda írja mindenkinek tisztességes vezeték- és keresztnévét, és ha van, nemesi czimét és rangját is.

A feljegyzést pedig kezdi, a mint illik, a gazdánál, vagyis a háztartás fejénél és hitestársánál, azok után következnek a gyermekek, unokák stb. és pedig kor szerint, mint a 2-dik rovatban foglalt utasítás bővebben kifejti.

Ezt a 2-dik rovatot könnyebben fogják kigyelmezek megérteni, és egyáltalán nem is tévedhetnek, ha a következő négy pontot jól megtartják eszükben.

1-ször. A fölvételi ivbe *egyáltalán mindenki* beírandó, *ki a népszámlálás idején a házban valósággal lakik.*

2-szor. Beírandó *továbbá* mind az, a ki a házhoz tartozik és egy hónapnál *rövidebb időre távol van.* (Ha egy hónapon *tul* távol van, akkor *semmi esetben sem irandó be*, miután ez esetben tartózkodási helyén amúgy is fel fog jegyeztetni.)

3-szor. Fölveendő végre mindenki, a ki a *családhoz tartozik* (mint például még *nem önálló* gyermekek, unokák stb.) ha *mindjárt házamosb ideig távol van is*; azaz: egy hónapon *túl* — bár meddig) például mint tanuló, cseléd vagy katona stb.

4-szer. A népszámlálásnál csupán a rendes hadseregnél és a magyar honvédseregnél tetteleges szolgálatban lévők maradnak számon kívül; mivel ezek saját katonai hatóságaik által fognak összeíratni.

Különben az ily tetteleges szolgálatban lévő katonáknak családjai, hozzátartozói, szolgálk és lakóik szintűgy számba veendő, mint a ranggal kilépett, ideiglen vagy végleg nyugdíjazott katonatisztek, katona felek, hosszab szabadságon lévő altisztek és közlegények, tartalékosok, katona özvegyek stb.

Itt tehát a főfigyelem arra fordítandó, vajjon az illető katonaszemély tettelegesen szolgálatban van-e vagy sem?

A 4-dik rovatból mindegyik életkorának kell kitűnnie. Eddigelé ezt nem vették pontosan, hanem csak úgy nagyjából osztályozták az embereket, a mint például 5—10, 10—20, 20—40 stb. éves volt. Ez azonban mit sem ért, és sok helytelenségekre szolgáltatott alkalmat, a miért is most meghagyatott, hogy mindenkinek jelöltessék ki pontosan a születési éve. Ha ezt hamarjában valaki nem tudná, akkor a népszámlálás alkalmával megkérjük a tiszt. plébános urat, hogy nézzen utána a matrikulában.

Biró. Nékem az egész családbeli tagoknak a születési éve itt az imádságos könyv hátán van beírva, majd bediktálom a jegyző úrnak.

Jegyző. Igen jó. Én majd kitöltöm a rovatot. Addig majsztram hozza el saját jegyzékeit, és legyen oly szives: a kapitány úr bemondáseit is elkérni, — úgy is jól tud németül.

Okosdi. Megteszem; és mindjárt itt leszek.

Jegyző. Tudják azt, atyámfiak, hogy az országgyűlés minden vallásfelekezet egyenjoguságát kimondotta, és azért talán csodálkozni fognak, hogy itt a fölvételi ív 5-ik rovatából a kormány mégis meg akarja tudni az egyes hitfelekezetek hiveinek a számát. Ennek igen fontos oka van. A kormány t. i. tartozik az egyes vallásfelekezeteket, ha ezek reászorulnak, segítségében részesíteni. Hogy ezt pedig igazságosan és aránylagosan tehesse, természetesen tudnia kell, hogy hány katolikus, hány református, zsidó stb. van az ország lakói között?

Ezért, és nem másért jegyeztetik fel mindegyiknek a vallásfelekezete, mely különben már most a kormány és törvény előtt tökéletesen egyforma jogokkal bír.

A vallásfelekezet után, a régi rend szerint a különféle nemzetiségek följegyzésének kellene következni; a mit, hogy minket annál jobban összeveszítsenek, és ezáltal rajtunk könnyebben zsarnokoskodhassanak, a németek nagyon is faggattak. A mostani kormány azonban, mint azt kigyelmelek látják, ezen különféleségtől egészen elnézett, mert az országgyűlés kimondotta, hogy a széles magyar hazában minden nemzetiség — mint a szent István korona fényének — egyes kiegészítő sugára, egyforma jogokkal bír.

A 6-dik rovat kitöltése szintén igen könnyű, mert csak azt kell kijelölni, vajjon az illető nőtlen, házas, vagy özvegy-e, vagy pedig elvált-e? Ezt is mindjárt beírjuk.

A 7-dik és 8-dik rovat kitöltésénél kissé vigyáznunk kell, mert ezek kapcsolatosan egymáshoz tartoznak. A 7-dik rovat ugyanis mutatja, hogy mi után keresi valaki élelmét, azaz: hivatalnok, kereskedő vagy iparos-e? És a 8-dik rovatban ismét ki kell tüntetnünk: vajjon gazda vagy csak szolgál-e az illető azon foglalatosságánál, melyet számára a 7-dik rovatba beírtunk. Ezen megkülönböztetést tehát

mindegyiknél meg kell tenni, kivéven a hivatalnokokat és katonákat, a kiknél ilyen osztályozásról szó nem lehet.

Figyeljünk hát itt atyámfiai! Mit irnánk be például bíró uramnak e részbeni rovatába?

Dudás. Hát azt, hogy községi bíró.

Jegyző. Nem úgy van; mert ki van mondva, a hivatalos utasításokban, hogy mindegyiknél csak azon *főfoglatosság* teendő ki, a mely után *nagy részt él*. Már pedig tudjuk, hogy bíró uram, bár sokat fáradozik a község érdekében, csekély bírói fizetéséből meg nem élhetne. Hanem igen is megél 2 jó telkéből, azért is odairjuk a 7-dik rovatba, hogy „*földművelő*,” és mindjárt utána a 8-dikba, hogy „*tulajdonos*“.

Kedves feleségének külön keresete nem lévén, kipontozzuk itt a két rovatot. Következik most Pál öcsém, a ki jelenleg mint tartalékos katona itthon tartózkodik. Ezt különben akkor is beirtuk volna, ha még a regimentnél is lenne, mert közvetlenül bíró uram *családjához tartozik*, s mint ilyen, akkor is feljegyzendő, *ha huzamosan távol volna*.

Pál öcsémnél tehát beirjuk a 7-dik rovatba, hogy „szabó”, a 8-dikba hogy „segéd”, és a jegyzetben megemlítjük, hogy tartalékos katona.

György öcsémnek, a ki már 2 éve távol van a városon, mint kereskedő-segéd, csak a nevét igtatjuk be, mint a családhoz tartozóét, de a többi rovatokat kipontozzuk, mert az van kimondva, hogy csak a tényleg jelenlévő lakosságnál szükséges a részletezések kimutatása, mivel ezek a távollévőknek tartózkodási helyén úgy is ki fognak mutattatni.

Következik kora szerint Katalin hugom, a ki a szomszéd papirgyárban szép pénzecskét megkeres, mely foglatosságot néki, bár még a családnál lakik, mint „különkeresetet” a 7. és 8-ik rovatba beirjuk.

Antalka az iskolába járván, külön keresete nincs, azért kipontozzuk nála a 7-dik és 8-dik rovatot.

Most majd a többi családtagokat, valamint majsztramnak és kapitány úrnak feljegyzéseit beírom, és azután fölolvassom.

A 9-dik rovat kitöltése semmi nehézséget nem csinál, mert mindegyiknél csak a születési helyet kell odairni.

Következik most a 10-dik rovat vagyis azon kérdés megfejtése vajjon ki tekintendő helybelinek és kicsoda idegennek?

Itt okvetlenül szükséges volt, hogy a kormány egy *bizonyo időt* határozzon meg, mely ezen kérdés eldöntésénél iránytadó legyen, mert különben soha sem jövünk avval tisztába, hogy népszámlálási tekintetben kit tartunk helybelinek és kit idegennek? Anná kevésbbé pedig, miután ezen kérdés még közjogi tekintetben sincs kellőleg eldöntve. A kormány ez oknál fogva kimondotta, hogy *nép*

számlálási tekintetben helybelinek mind az veendő, a ki a községben egy év óta van megtelepedve, és abban állandóan lakik, kivéven, ha más községbe való illetékességét a számlálás alkalmával ki tudná mutatni.

Bíró. No már tisztelet, becsület! De az mégis különös dolognak látszik, hogy mi akármely jött-ment embert „helybelinek“ tartunk, ha történetesen már egy évig itt tartózkodik, és talán ezen a usson már egy hónap múlva a községtől segedelmet követel!

Jegyző. Volt erre gondja a kormánynak; mert az utasításban világosan ki van mondva, hogy „az illetékességnek ilyképen meghatározása csak a népszámlálásra nézve áll, azontul pedig a község semminemű jogait nem sérti, se meg nem másítja.“

A 11-ik rovat semmi nehézséget nem csinál, mert azt mindenkiről tudjuk: vajjon egy hónapon innen vagy túl van-e jelen községünkben.

A 12-dik rovatnál azonban arra jól figyeljenek atyámfiai, vajjon az illető közvetlenül az összeirandó családhoz tartozik-e vagy nem? Mert ha a családhoz nem tartozik, és már házamosan, azaz: egy hónapon túl távol van, akkor nem fogjuk őt beírni, mivel ily esetben ott, a hol tartózkodik, úgy is számba fog vétetni az illető számláló ügynök által.

A 13-dik rovat igen könnyen lévén kitölthető, már nem marad más hátra mint a 14-dik szám alatti „jegyzet“.

Miután ezen házban, a hol bíró uram lakik, oly szerencsétlen sincs a ki vak, siketnéma, vagy elmebeteg volna: ezen „jegyzetbe“ csak azt írjuk be Pál öcsémről, hogy „tartalékos gyalogsági káplár.“

És ezzel, kedves atyámfiai, a népszámlálás legfontosabb alapját, a „fölvételi iv“ kitöltését szerencsésen elvégeztük volna!

Látják, hogy az egészben semmi nehézség nincs, ha egy kis ügyelemmel és jóakarattal látunk a dologhoz.

Várjuk be már most bizodalommal az 1870-diki január elsejét, amikor a népszámlálás az országgyűlés rendelete folytán kezdetét veszi; és vegyük annak idején saját községünk népszámlálását a magunk kezeinkbe, mert ismétlem, hogy különben a világ rólunk bizonyára azt mondaná:

„Ezek vagy képtelenek vagy rossz hazafiak“. A mely szégyentől és büntőtől minket az Úr Isten egyaránt óvjon meg!

Dr. Landerer Oszkár

akad. jogtanár.

Kiadja a népszámlálás vezetésével megbízott statisztikai osztály.

Pest, 1869. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.